

РЕЧИТАТИВНА ФОРМА ГОЛОСІННЯ ЗА ТАРАСОМ ШЕВЧЕНКОМ: ПОЕТИКА ФОЛЬКЛОРНОГО ЖАНРУ

Упродовж ХХ століття проблема голосіння в українському літературознавстві не здобулася бодай на окреме комплексне дисертаційне дослідження, тому в запропонованій статті зроблено спробу вивчити поетику речитативної форми плачу за Тарасом Шевченком. Доведено, що автентичне голосіння, як і плач, записаний з народних уст, атрибутує високий рівень поетичного мислення українського народу на побутовому рівні і залишається для наступних поколінь першоджерельним матеріалом до пізнання народної культури, першооснови національної духовної самобутності українців.

Ключові слова: Шевченко, голосіння, речитативний ритм, поетика, фольклорний жанр, плакальниця.

На протязі ХХ століття проблема причитання в українському літературознавстві не була предметом хоча б окремого комплексного дисертаційного дослідження, тому в запропонованій статті зроблено спробу вивчити поетику речитативної форми причитання за Тарасом Шевченком. Доведено, що автентичне причитання, як і плач, записаний з народних уст, атрибутує високий рівень поетичного мислення українського народу на побутовому рівні і залишається для наступних поколінь першоджерельним матеріалом до пізнання народної культури, першооснови національної духовної самобутності українців.

Ключевые слова: Шевченко, причитання, речитативный ритм, поэтика, фольклорный жанр, плакальница.

During the XX century the problem weeping in Ukrainian literary criticism hasn't been reflected in, at least, single complex dissertation research; that is why in the offered article the attempt to study poetics of recitative form of weep according to Taras Shevchenko has been made. It is proved that authentic weeping, as a weep itself, written from the people, attributes high level of poetic thinking of Ukrainians at everyday level, and remains primary source material for perception of the folk culture, fundamental principle of national spiritual originality of Ukrainian people.

Key words: Shevchenko, weeping, recitative rhythm, poetics, folklore genre, woman who weeps.

У радянський час українські голосіння перебували поза науковою рефлексією. Праці Ф. Колесси та В. Петрова мали увійти до розділів посібника з українського фольклору, який швидше з ідеологічних міркувань не був опублікований. Згодом невеликі розділи про голосіння, вміщено у двотомному виданні «Українська народна поетична творчість» [1, с. 301-312] та в посібниках з українського фольклору [2], однак вони мають більш оглядовий, ніж дослідницький характер. Голосіння та їх жанрові різновиди знайшли місце в навчальному посібнику, авторами якого є сестри-філологи Мар'яна Лановик та Зоряна Лановик [3, с. 225-237]. При цьому слід сказати, що традиційні обряди й голосіння зображені у творчості українських класиків Т. Шевченка («Гризна»), Г. Квіткі-Оснотиненка («Маруся»), М. Коцюбинського («Тіні

забутих предків»), Марка Вовчка («Горпина»), Лесі Українки («Жалібний марш»), М. Гоголя («Страшна помста»), І. Франка («Зів'яле листя»), А. Тесленка («Немає матусі»). Публікацію українських голосінь започатковано в середині ХІХ ст. – у книзі О. Терещенка «Быт русского народа» 1848 р. вміщено українські голосіння в перекладі та оригіналах. Найбільш повним виданням цього жанру є збірник В. Милорадовича «Народные обряды и песни Лубенского уезда Полтавской губернии» (Харків, 1897), видання «Похоронні голосіння» І. Свенціцького та «Похоронні звичаї й обряди» В. Гнатюка (Етнографічний збірник, т. XXXI – XXXII, 1912). Зразки голосінь подано у збірнику «Народна лірика» (К., 1941). Ф. Колесса видав дослідження «Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних

голосінь» (ЗНТШ, томи СXXX – СXXXII, 1920-1922). Розділ «Голосіння» в книзі «Українська народна поетична творчість» (К., 1958) опублікував М. Стельмах, який зазначав, що залишки старих вірувань – плачі – зберігають свою цінність як поетичні зразки народної творчості, що мають як пізнавальну, так і художню силу.

Отже, мета статті полягає в тому, щоб на конкретному призабутому матеріалі промов та похоронного плачу над могилою Т. Г. Шевченка розкрити мотиви голосінь як зразок уснопоетичного, фольклорного і суворого похоронного канону. Ці матеріали занотував й надрукував в журналі «Основа» (1861, № 3) Л. М. Жемчужников. Упорядковуючи «Хрестоматію критичних матеріалів» (К.-Х., 1947), літературознавець С. Шаховський передрукував статтю художника Лева Жемчужникова під назвою «Спогади про Шевченка, його смерть і похорон». Останній матеріально допомагав поетові на закланні. Особисто зустрічався з ним 1860 року, а по смерті Шевченка продовжив його традиції «Живописної України». Отже, Л. Жемчужникова можна вважати й піонером детального опису обряду похорону Шевченка та дослівної передачі голосіння в його автентичному вигляді, й представником «етнографічного реалізму», який творчого осмислив значення поезики народних голосінь.

У Шевченкової родини був вік коротким: батько – Григорій Іванович Шевченко, по-вуличному Грушівський (1781-1825) – родом з с. Кирилівка, мати – Катерина Якимівна Бойко (1783-1823) – із с. Моринці, були кріпаками великого магната, нащадка ліфляндських баронів, генерал-аншефа, згодом дійсного статського радника, сенатора В. Енгельгардта. Отже, мати прожила 40 років, батько – 44, Тарас – 47, Марія – 27; Катерина – 44; Микита – 59; Ярина – 49; Йосип – 57 років. Як бачимо, ніхто з них навіть до 60 років не дожив. Коли помер Тарас, то в живих ще були брати Йосип (1821– бл. 1878), Микита (1811 – бл. 1870) і сестра Ярина (1816-1865), які дочекалися скасування кріпацтва.

Микола Костомаров над могилою Шевченка промовив: «Смертний одр усопшого поета не оточували ні рідні, ні дружина, ні діти» [4, с. 122], але опубліковані голосіння вказують на плач за братом наче сестри Ярини Шевченко (Наталя Ужвій двічі зіграла роль Ярини у фільмі «Тарас Шевченко» (1926; 1951). Свій речитативний жаль вона вилила уже під час перепоховання брата. На смерть Тараса відгукнулася газета «Санкт-Петербургские ведомости»: «В ночь с 25 на 26 февраля скончался в Петербурге известный малороссийский поэт и художник Тарас Григорьевич Шевченко. Отпевание назначено сегодня, 28 февраля, в церкви Академии художеств» («Санкт-Петербургские ведомости», 1861, 28 февраля). Похорон Шевченка відбувся на Смоленському кладовищі в Петербурзі, на який зібралось чимало прихильників поета і його творчості: студенти, професори, письменники. Серед них були М. Некрасов, І. Панаєв, М. Салтиков-Шедрін, Ф. Достоєвський, М. Костомаров, М. Лесков, М. Курочкін. З промовами над свіжою могилою великого українського поета виступили: співробітник журналу «Современник», студент (грек за національ-

ністю) Феоктист Хартахай; особистий друг Шевченка, російський поет-демократ М. Курочкін; представник польських демократів, студент Владислав Хорошевський (прощальне слово виголосив польською мовою); історик і письменник М. Костомаров, письменник П. Куліш та інші [5, с. 56-58]. У львівській газеті «Слово» надруковано повідомлення про смерть Т. Шевченка («Слово», 1861, 15 березня).

Родина клопоталася про перепоховання Шевченка в Україні. Так, троюрідний брат Варфоломій (1821-1892) в листі до М. Лазаревського пропонує поховати тіло Тараса коло Канева, де він купив ґрунт для садиби покійного. А родичі Шевченка звернулися з листом до ради Академії художеств з проханням передати їм речі, які залишились після смерті Шевченка [6]. За повідомленням «Киевской старины» довідуємося, що 8 (20) травня домовину Шевченка о 7 годині ранку паропластом «Кременчук» відправили з Києва до Канева [7, с. 170-175]. О 4 годині паропласт «Кременчук» з домовиною Шевченка прибув до місця призначення. Останки Шевченка з Києва до Канева супроводили брати й сестра поета, художник Іван Сошенко з дружиною, педагог Михайло Чалий з дружиною, сім'я Варфоломія Шевченка, київські студенти [7, с. 175].

Опубліковані в «Основі» Жемчужниковим промови Куліша і Костомарова над могилою Шевченка в Петербурзі вказують на ораторське мистецтво промовців, на поєднання ними речитативного ритму промови з усною народною творчістю, притаманною саме похоронним обрядам. Декламаційна за характером речитативна (словесна вокально-мелодична) лінія наближена до природного мовлення, іноді не має завершеної композиційної форми. Мовленнєві інтонації, епітети наближені до музичної аналогії (питання, заклик, звернення і т. д.), відтак у промові наче зберігається фіксована музичність, мелодійна ритміка. Так, П. Куліш у своєму прощальному слові звертається до покійника як до живого: «Бажав еси, Тарасе, щоб тебе поховали над Дніпром-Славутою: ти ж його любив і малював, і гролосно прославив. Маємо в Бозі надію, що й це твоє бажання виконаємо. Будеш лежати, Тарасе, на рідній Україні, на узбережжі славного Дніпра. Ти ж бо його ім'я зо своїм ім'ям навіки з'єднав... Великий і святий завіт! Будь же, Тарасе, певен, що ми його соблюдемо і ніколи не звернемо з дороги, що ти нам проложив еси» [4, с. 121-122]. На думку І. Свенціцького, типові «оклики» у сполучі з епітетами та присудковими фразами утворюють поетичний образ, який «з поміттю риму і ритму дає нам суцільну картину горя матери, уняту в ярку граматично-синтаксичну фразу» [8, с. 15].

А Костомаров вживає у промові фольклорні зразки «Ой, загинула козацька головонька...», «Слава твоя не умре, не поляже! / Буде слава славна / Поміж козаками» (слова з думи. – В. М.) [4, с. 122]. Звертаючись до присутніх (а подумки й до наступних поколінь), М. Костомаров говорив про покійника: «Ще одна чиста, чесна, світла людина покинула нас; ще одна людина, яка належала до високої сім'ї обранців, що висловила за народ найсвітліше його вірування... Не дожила вона до здійснення тих начал, поширенню яких сприяла своїми піснями... Та не тужимо за нею;

вона у житті зробила свою справу. Щастя у житті було не для неї – її дожидає інше посмертне щастя – слава...» [4, с. 122-123].

Похоронний обряд з давнього часу вимагає промовляти про померлого лише те, що доброго залишив він на цій землі. Відтак у промовах над труною Шевченка його звеличують, висловлюють жаль за померлим. Цим зумовлені діалогічні елементи, обрядова розмова з покійним. Небіжчика запитують, чому він іде в позамежовий світ, запевняють у доброму до нього ставленні, звеличують і оплакують. Певна річ, найбільше тужила за Тарасом сестра Ярина. Прощання супроводиться заклик до тих, хто помер з рідних раніше, прийняти небіжчика до себе і запрошенням до нього прийти в гості й узяти участь у спільній трапезі та запитом, в якому образі він прийде. З первісними віруваннями вловлюються мотиви суму, розпуки, любові до померлого, що виливалися в традиційні словесні формули звертання. У стилі голосіння сестри за Шевченком характеристичні синтаксичні повтори, запитання, звертання, тавтологічне висловлення думки, синтаксичний паралелізм. У цілому в голосінні вчуваються нерівномірні вірші, асонанси й здебільша іменникова та дієслівна рима: «Мій братіку, мій голубоньку!... Мій братіку, мій лебедоньку! Мій братіку, мій соколе!... Мій братіку, моя утіхо! Кому ти нас урочаєш? І чого ти на нас розсердився?» [4, с. 123]. У перших трьох реченнях прочитуємо зоологічні порівняння, зокрема орнітологічні лексеми пестливого значення «голубоньку», «лебедоньку», а також «соколе» і лише в четвертому реченні вжито звернення, виражене абстрактним іменником «утіхо». Плакальниця звертається наче до покійного, однак пестливі слова в народі сприймаються жалісливо й впливають емоційно на присутніх, на їх внутрішній світ, невимушено «витискають» сльози.

Мотиви народної словесності похоронного обряду другої половини XIX століття в Україні зберегли у своїй основі стародавні уявлення про те, що померлий продовжує існувати за межею Вічності, в «далекому» невідомому краю, з якого ніхто не повертається в білий світ, але його зв'язок з оточенням, в якому він перебував до смерті, триває. У плачі над Шевченком чітко простежуються асоціації, збіг між поетичною образністю і символікою. Як зазначив В. Чабаненко, «асоціації можна вважати універсальними чинниками розвитку й збагачення мови. Вони повсякчас сприяють не лише поглибленню людських знань про внутрішню сутність і взаємозв'язок понять, не тільки накопиченню нових понять, а й виникненню нових мовних знаків, мовних засобів, удосконаленню мовної структури» [9, с. 137]. Повтори ж підсилюють речитативну форму голосіння: «Прости мене, мій братіку, прости мені, мій голубоньку!... Тільки в нас було утіхи, тільки в нас було одради, що ти, наш голуб сивий!... Мій братіку, мій голубоньку!... Мій братіку, мій соколоньку!... Куди ти від нас відлітаєш? То вже наші стежечки, наші доріженьки, де ми тебе виглядали, де ми тебе визирали!... Мій братіку, мій голубе сивий!... Мій братіку, мій голубоньку!... Нікого ж нам тепер буде виглядати, де ми тебе визирали!... Мій братіку, мій голубе сивий! Хто нас буде научати, хто нас буде

поражати!.. Да вже для нас у світі правди не буде лучче від тебе!.. Мій братіку, мій голубоньку!.. Нікого ж нам тепер буде виглядати!.. Нікого ж нам тепер буде виждати!.. Та ми, було, підемо, та ми, було, дивимось... а як побачимо, що мріє, то ми думаєм – це ти! Наше серце, наша душа у тобі! Та й устань, мій братіку, та устань, мій голубоньку! Та й подивися, як у тебе багачько гостей понаходило!..» [4, с. 123].

Зменшено-пестливі назви-звертання «переносять свою емоційну силу на весь контекст, в якому вони вживаються» [10, с. 259]. Отже, в наведеній вище цитаті голосіння спостерігаємо синтаксичні повтори, запитання, окличне звертання, тавтологічне висловлення думки. Лише в наведеному уривкові присвійний займенник «мій» вжито шістнадцять разів, що вказує на родинну близькість з покійним. Плакальницею (сестрою) вжито вісім разів зменшений іменник «братіку», стільки ж – пестливе слово «голубоньку-голубе». У поетиці голосіння повтори відіграють першорядну роль, як і синонімічні дієслова «виглядати-виждати-визирати», що підсилюють нагромадження виражальних засобів і вказують на характерні риси українського народного епосу. Такий жанр постає в оповіді плакальниці про події, про життя померлого в минулому часі: «Та ми, було, підемо, та ми, було, дивимось... а як побачимо, що мріє...», – останнє дієслово є алюзією на художню творчість Шевченка, що підсилюється наступним реченням: «Наше серце, наша душа у тобі!». Себто в поетичних творах письменник відображав життя простолюду, його мрії і помисли про вільне, заможне життя. Прикметно, що імпровізований характер голосіння відкриває для виконавця можливість використання давніх народних вірувань про потойбічне життя душ померлих. Уповільнення плачу певною мірою досягається шляхом використання таких художніх засобів, як повторення близьких мотивів чи епізодів з життя померлого. В голосінні означений прийом досягається завдяки композиційному прийому ретардації – уповільнення розповіді-плачу через повторення певних фраз-формул. І саме такий прийом посилює поетичність голосіння.

«Твої друзки, твої світилки прийшли до тебе!.. Мій братіку, мій голубе!.. Яке ж у тебе весілля смутне та невеселе! Які ж у тебе світилки і друзки смутні та невеселі! Устань же, порадь же їх!.. Встань, порадь же нас, як нам коники сідлати!.. Та вже ж їм коники не сідлати, та вже ж рушники не давати! Мій братіку, мій голубоньку!.. Відкіля тебе виглядати, відкіля тебе визирати?.. Чи з пісків, чи з долин, чи з широких україн?.. Коли нас сподіватись тебе? Чи к Різду, чи к Великодню, чи к святій неділонці?.. К Різду снігом занесе, ік Великодню водою залле, к святій неділонці травною заросте?.. Чи к Миколі? – та й ніколи, мій братіку, мій голубоньку, мій голубе сивий!..» [4, с. 123]. Плакальниця найчастіше вживає риторичні звертання, що виступають засобами експресивності та емоційності мови. У даному разі риторичні звертання використовуються як стилістичний прийом, як спосіб відтворити стан туги, смутку, жалю, думки, почуття. В голосінні за Шевченком виступають риторичними звертаннями загальні та власні назви, – абстрактні

поняття, а з віддаленості часу – історична особа. Вдаючись до риторичних звертань, плакальниця в такий спосіб збільшує експресивність, емоційність мови. Переважно засобом вираження звертання в мові є кличний відмінок, який використано для вираження різноманітних смислових, функціональних і експресивних відтінків. Здебільшого в голосінні зустрічаємо приклади риторичних звертань, рідше – вокативних речень.

«Як будуть пташки щебетати, я буду свого братіка виглядати. Як буде зозуля кувати, я буду свого братіка дожидати... Уже ж зозуля кує-ранкує, та й ніхто зозулі не чує!.. Мій братіку, мій голубе, мій братіку, мій соколе ясний!..» [4, с. 123]. У наведеній цитаті атрибутовано фрази і словосполучення, запозичені з усної народної творчості, зокрема прикладка «кує-ранкує», залучення до структури усного поетичного мовлення низки орнітологічних лексем, повторення звуків та словосполучень. Звертання у фольклорі супроводжуються звичайно метафоричними словами на зразок серденько, золото, соколе, лебедоньку та ін., де вони підкреслюють піднесений, схвилований настрій того, хто говорить.

«Мій братіку, мій голубе!.. Да кланяйся моїй матінці, та й кланяйся моїй голубоньці низьким поклоном та вірним словом... щоб нас не забувала! Моя матінко, моя голубонько! Моя матінко, моя порадонько, моя матінко, моя зозуленько!.. І нащо ви його викликаєте до себе! І чому ви його не оставляєте нам на потіху!? Моя матінко, моя голубонько!.. Да й стрічайте його, да й познавайте його! – свого сина-сокола! Він несе до вас вісточку од нас, бідних сиріточок!..

Прийміть його, пригортайте до себе!..

Прощай, мій братіку, прощай, мій соколоньку!..» [4, с. 124].

Речитативна форма голосіння за Тарасом Шевченком підтверджується незакінченими реченнями, які позначено трьома крапками. Мова плакальниці (сестри) носить декламаційний характер з поетико-мелодійною лінією, наближеною як до народнорозмовної традиції, так і літературно-художнього мовлення. Голосіння, надруковане 1861 року в журналі «Основа», вважаємо автентичним (вірогідним) першоджерелом. У ньому повною мірою виявився хист народу-творця, який і в сумні хвилини свого буття осмислював його (буття) з позицій естетико-філософських категорій та висловлював зміст осмисленого у виробленій традицією епічній формі, пройнятій ліризмом особистих переживань. Голосіння за Т. Шевченком сьогодні залишається оригінальним, самобутнім явищем духовного життя українців. Особливо зацікавленою на цьому з причини подальшої трансформації голосіння за Т. Шевченком в усній народній творчості, легендах, переказах, які різко видозмінено від того тексту, що його оприлюднив 1861 року Жемчужников (журнал «Основа»). Так, Анатолій Татарин 2004 року у вісникові Шевченківського національного заповідника в Каневі газеті «Чернеча Гора» надрукував статтю «Як ховали Тараса Шевченка (із народних переказів, легенд, бувальщин, прислів'їв та приказок)» [11, с. 2]. Автор статті, посилаючись на публікації голосіння Л. Жемчуж-

никовим, каже, що «в них зафіксовано біль і тугу України від непомірної втрати в особі Шевченка «батька рідного сирітського». Ті ж мотиви звучать і в тексті «Тужіння жительки с. Пекарів Якилини Кравцової над братом Тарасом», записаному черкаським краєзнавцем С. С. Нехорошевим у травні 1913 року на Тарасовій горі в хаті І. О. Ядловського, доглядача Шевченкової могили, від талановитої співачки Ольги, 45-річної жительки села Пекарів, яка пригадала і легко відтворила тужіння односельчанки, подруги своєї матері. Тобто А. Татарин посилається на відтворення тексту тужіння Якилини фактично переданого з третіх уст.

Ох! Ой, та скажи, скажи нам, наш брате Тарасе, та звідкіля ж нам та тебе у гості виглядати?

Ой, скажи, скажи нам. Ох!

Ох! Ой, та прийде на землю.

наш брате Тарасе, весна пахуча, квітуча, а тебе, наш брате Тарасе, та немає, нема, та не буде ніколи, та ніколи. Ох!

Ох! Ой, та прийде на землю тепле літечко зі своїми зливами, зі своїми ночами горобиними, а тебе та нема, наш брате Тарасе, нема, та не буде вже ніколи. Ох!

Ох! Ой, та прийде на землю осінь.

та хмарна та дощова, наш брате, Тарасе, а тебе вже нема, та нема і ніколи не буде. Ох!

Порівнюючи автентичний текст (з журналу «Основа») з текстом, що його записано 1913 року (минуло 52 роки від смерті поета) з народних уст, переконуємося у великій невідповідності останнього не лише за поетико-виражальними, а й стилістичними засобами. Автор газетної статті за переказами констатує, наче «вирішили покликати тужити Якилину. Пояснили їй, кого ховають, хто такий покійник, показали їй книгу «Кобзар», побачила вона його портрет». Виникає великий сумнів, чи насправді так сталося, адже з Києва до Канева труну Шевченка супроводжувала рідна сестра Ярина, їй не треба було розповідати, хто такий Тарас, по-перше. А по-друге, у наведеному вище автентичному голосінні (журнал «Основа») і тужінні Якилини звучать не однакові мотиви, та й не зафіксовано тугу України за Тарасом, як стверджує А. Татарин, бо ані в першому тексті, ані в народних переказах жодного разу не згадано власну назву – Україна. Обидва тексти це народнопоетичні твори, пов'язані з похоронним обрядом, є зразком фольклору слов'янських народів ХІХ століття. Крім того, в автентичному тексті відсутнє звертання на ім'я – Тарасе, є лише «братіку», відсутні й вигуки «ох, ой, ей, ах», натомість застосовано займениково-іменникові звертання, словосполучення: «Мій братіку, мій голубе сивий!.. Мій братіку, мій голубоньку!..» тощо. А ось у другому тексті, записаному з народних джерел, ці вигуки посідають першорядне місце. За визначенням І. Свенціцького такі «оклики» у сполучі з епітетами та присудковими фразами утворюють поетичний образ і «з поміччю риму і ритму дає нам суцільну картину горя... уняту в ярку граматично-синтаксичну фразу» [8, с. 15].

Завдяки повторенню окликів, вжитих епітетів природного характеру («весна квітуча, пахуча») вчувається ритміка української поетичної словесності. Дослідниця Олеся Шутак спостерегла, що на окремий жанр голосіння звернув увагу Ф. Колесса, завважуючи: «Першим, хто за допомогою ритміки виділив голосіння в окремий жанр української усної словесності, був Ф. Колесса. У своїй розвідці «Ритміка українських народних пісень» (1907) він заклав основи дослідження мелодії та ритміки українського фольклору» [12, с. 135]. В компаративному ключі чіткіше виокремлюється й стилістика плачу за Шевченком. Так, в автентичному тексті прочитується прохання прибути хоч на коротко, на побачення, на розмову, і запитання, коли чекати, звідки виглядати, як і вирази резигнації: неможливість побачити, прибути, промовити тощо. В плачу Якилини подібних звертань і прохань не спостерігається.

Отже, напрошується висновок, що голосіння за Тарасом Шевченком атрибутує високий рівень поетичного мислення українського народу на побутовому рівні і залишається для наступних поколінь першодже-

рельним матеріалом до пізнання народної культури, першооснови національної духовної самобутності українців. Звернення до небіжчика, у його минуле – це своєрідна проекція в майбутнє, адже кожний учасник, який є дійовою особою похоронного обряду, прагне перейняти кращі риси того, хто відійшов за межу вічності, однак після себе залишив помітний слід на землі. Закцентуємо й на тому, що нині голосіння втрачають свою первісну основу в поховальному обряді, набуваючи іншого смислового відтінку, бо стираються грані тих вірувань, на яких базувалася поетика традиційних оплакувань, втрачається смисл віри в магичні надприродні сили. У цьому чималому ролі відіграла багаторічна атеїстична пропаганда. Сьогодні голосільниць немає, переважно оплакує небіжчика родина, виголошуються прощальні слова, осуджується причина смерті. Еволюція мотивів плачу відбулася під впливом змін світогляду українців. Починаючи з другої половини ХХ століття похоронні голосіння поволи стали втрачати ознаки та функції магичних замовлянь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська народна поетична творчість : У 2 кн. – К. : Радянська школа, 1958. – Кн. 1. – С. 301–312.
2. Українська народна поетична творчість / [за ред. М. Рильського]. – К. : Радянська школа, 1965. – 231 с.; Українська народна поетична творчість. Хрестоматія / [упоряд. Ф. М. Поліщук]. – Вид. 2-ге доп. – К. : Радянська школа, 1968. – 559 с.; Грицай М. С. Українська народнопоетична творчість / М. С. Грицай, Л. Ф. Дунаєвська. – К. : Вища школа, 1983. – 358 с.
3. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість : [навчальний посібник] / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.
4. Хрестоматія критичних матеріалів про нову українську літературу. – Том перший, вид. друге / [упор. С. М. Шаховський]. – К. – Х. : Радянська школа, 1947. – 248 с.
5. Исторический вестник. – 1896. – Кн. 4. – С. 56–58; див. також: Русская мысль. – 1914. – кн. 7. – С. 108; Основа. – 1861. – Кн. III. – С. 5–18; Пискунов Ф. М. Шевченко, его жизнь и сочинения. Сборник материалов для полной биографии Т. Г. Шевченка / [Составил Ф. М. Пискунов]. – К., 1877. – 230 с.
6. Похорон Шевченка в Петербурзі й перевезення його праху на Україну / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/litop07>.
7. Киевская старина. – 1898. – Кн. 2. – С. 170–175; див. також: Життя і твори Тараса Шевченка : (Звід матеріалів до його біографії) : [літер.-художн. вид.] / М. К. Чалий ; [пер. з рос., післямова та комент. В. Смілянської ; Нац. акад. наук України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України]. – К. : Веселка, 2011. – 264 с.
8. Свенціцький І. Передмова / І. Свенціцький // Етнографічний збірник. – Т. 31–32. – Львів : НТШ, 1912. – 428 с.
9. Чабаненко В. А. Асоціація як універсальний чинник мовного розвитку / В. А. Чабаненко // Мовознавство. – 2005. – № 3–4. – С. 132–137.
10. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
11. Татарин А. Як ховали Тараса Шевченка (із народних переказів, легенд, бувальщин, прислів'їв та приказок) / Анатолій Татарин // Чернеча гора. – № 2 (22). – 2004. – С. 2; Татарин А. Як ховали Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Анатолій Татарин. – Режим доступу : <http://www.kanevala.narod.ru/history3.htm>.
9. Шутак О. Дослідження українських похоронних голосінь у науковій спадщині Іларіона Свенціцького / Олеся Шутак // Фольклористичні зошити : Зб. наук. пр. – Луцьк, 2008. – Вип. 11. – С. 123–142.